

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ (Ν.Ο.Π.Ε.)
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

<<Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ>>

ΜΑΘΗΜΑ : ΣΥΝΘΕΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΜΑΚΡΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ
ΑΡ.ΜΗΤΡΩΟΥ: 1340200100329
ΕΞΑΜΗΝΟ: ΠΤΥΧΙΟ

ΑΘΗΝΑ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ

1.2 ΓΕΝΙΚΑ

1.3 ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

1.3.1 ΠΡΩΤΗ ΓΕΝΕΑ:ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1.3.2 ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΕΝΕΑ:ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1.3.3 ΤΡΙΤΗ ΓΕΝΕΑ:ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

1.4 ΠΗΓΕΣ

2. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

2.1 ΕΝΝΟΙΑ

2.2 ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ

3.ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

3.2 ΣΤΑΘΜΟΙ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗΣ

3.3 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

3.3.1 ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ Ο.Η.Ε.

3.3.2 ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

3.3.3 ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

3.3.4 ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΦΩΝΟ ΓΙΑ ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

3.3.5 ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΦΩΝΟ ΓΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

3.3.6 ΔΙΑΚΗΡΥΞΕΙΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

3.3.7 ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

3.4 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

4. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

4.1 ΓΕΝΙΚΑ

4.2 ΕΥΡΩΠΗ

4.2.1 ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

4.2.2 ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

4.2.3 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ

4.2.4 ΤΕΛΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ

4.2.5 ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΣΤΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ-ΕΝΩΣΗ

Α)ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Β)ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Γ)ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

4.2.6 ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

4.2.7 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

4.3 ΑΜΕΡΙΚΗ

4.4 ΑΦΡΙΚΗ

4.5 ΑΣΙΑ

5. ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

6. ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

7. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΠΡΟΑΣΠΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

8. Η ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ ΩΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

10. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

11. ΠΕΡΙΛΗΨΗ-ΛΗΜΜΑΤΑ

12. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

13. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Διεθνής Προστασία των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (The international Protection of Fundamental Rights) αποτελεί ένα επίκαιρο ζήτημα, οι προοπτικές και τα επιτεύγματα του οποίου διευρύνονται με εντυπωσιακούς ρυθμούς. Προς κατανόηση του θέματος θα οριστούν, αρχικά, οι βασικές έννοιες των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διακρίσεων τους, όπως επίσης και της διεθνούς προστασίας τους. Στη συνέχεια, θα παρατεθούν συνοπτικά οι πηγές τους, αφού η ανάλυση των διεθνώς προστατευόμενων δικαιωμάτων δύσκολα αποσυνδέεται από την καταγωγή τους. Η παρουσίαση των νομικών ρυθμίσεων, των οργάνων, των οργανισμών και των μεθόδων που άπτονται της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου θα γίνει σε παγκόσμια αλλά και σε περιφερειακή κλίμακα, έτσι ώστε να προσεγγισθεί το θέμα πολυσχιδώς. Επιπλέον, θα γίνει ενδεικτική αναφορά σε μη κυβερνητικούς οργανισμούς και σχηματική απόδοση του ισχύοντος ανθρωπιστικού διεθνούς δικαίου. Η παρουσίαση θα εμπλουτιστεί με σχετικά νομολογιακά παραδείγματα, με τα οποία θα δειχθεί σε πρακτικό πλέον επίπεδο η εφαρμογή και η αποτελεσματικότητα των μέσων προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η πολύπλευρη αυτή προσέγγιση θα καταστήσει εναργές το γεγονός ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα έχουν γίνει μέτρο πολιτισμού των κρατών αλλά και ισχυρό πολιτικό μέσο της διεθνούς κοινής γνώμης.

Παρόλη τη σπουδαιότητα των διεθνών συμφωνιών που κατοχυρώνουν θεμελιώδη δικαιώματα, οι παραβιάσεις τους είναι πολυάριθμες και όχι σπάνια προσλαμβάνουν χαρακτήρα συστηματικής αντίδρασης ή κωλυσιεργίας από την πλευρά των ισχυρών της γης, οι οποίοι χρησιμοποιούν πλάγιες μεθόδους, όπως η μη κύρωση σημαντικών διεθνών συμβάσεων, η παρακώλυση εργασιών για τη διατύπωση νέων διεθνών κειμένων και η εξάπλωση των πολεμικών επιχειρήσεων.

Ωστόσο, είναι ελπιδοφόρο το γεγονός της συνειδητοποίησης από τους λαούς της γης των αποτρόπαιων συνεπειών που η καταπάτηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου γεννάει και η οργανωμένη αντίδραση τους. Μεγαλειώδεις λαϊκές συγκεντρώσεις πραγματοποιούνται σε διάφορα σημεία του πλανήτη διαρκώς πολυαριθμότερες, διεκδικητικές του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από τον ιστορικό σταθμό του Seattle ως την πρόσφατη συγκέντρωση δύο εκατομμυρίων ανθρώπων στο Circo Massimo της Ρώμης και τις πρόσφατες εκδηλώσεις του γαλλικού λαού, το παγκόσμιο μήνυμα της λαϊκής απαίτησης προάσπισης των

ελευθεριών και των κοινωνικών δικαιωμάτων των λαϊκών μαζών γιγαντώνεται.

Σ' αυτούς τους λαϊκούς αγώνες η μεγαλύτερη κατά το δυνατόν εξάπλωση της γνώσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μέσων που το διεθνές δίκαιο παρέχει για την προστασία τους είναι περισσότερο από χρήσιμη. Όργανα κρατικά και απλοί πολίτες πρέπει να τα γνωρίζουν στην ευρύτερη δυνατή έκταση.

Αθήνα 2006

1.ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1.1 Ορισμός

Καταρχήν, με τον όρο «δικαίωμα» υποδηλώνεται η εξουσία που το δίκαιο απονέμει σε ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο για να προβαίνει σε πράξη ή παράλειψη ή να απαιτεί πράξη ή παράλειψη από άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα και κυρίως από το κράτος¹. Με τον όρο «θεμελιώδη δικαιώματα» χαρακτηρίζονται τα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα του ανθρώπου, τα οποία είναι δημοσίου δικαίου και συνήθως συνταγματικά κατοχυρωμένα, αναφέρονται στις σχέσεις ατόμου και κράτους(μέσω δε της τριτενέργειας, στο βαθμό που γίνεται δεκτή, και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών)και επιτρέπουν στο άτομο να απαιτεί τη μη υπέρβαση των ορίων κατά τη δράση του κράτους και την ενεργοποίηση κρατικών και διεθνών οργάνων για την προστασία τους. Ο όρος «θεμελιώδη δικαιώματα» (Grundrechte) καθιερώθηκε στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο, ενώ διεθνώς χρησιμοποιούνται συνώνυμοι όροι όπως «ατομικά δικαιώματα», «ανθρώπινα δικαιώματα», «ατομικές, ανθρώπινες, θεμελιώδεις ή συνταγματικές ελευθερίες» ή «δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου»². Ο όρος «θεμελιώδη δικαιώματα» αναφέρεται και στο ελληνικό σύνταγμα(άρθρο 25 παρ. 2 Σ).

1.2 Γενικά

Οι άνθρωποι, αυτοτελώς θεωρούμενοι, είναι ελεύθερα όντα και εκ φύσεως ίσα μεταξύ τους. Ως εκ τούτου «δικαίωμα» με την ως άνω έννοια είναι νοητό μόνο στο πλαίσιο εννόμου τάξεως και η τελευταία είναι νοητή μόνο στο πλαίσιο ενός κράτους. Το κράτος όμως εκτός από αναγκαία προϋπόθεση των δικαιωμάτων αποτελεί και σπουδαία πηγή διακινδύνευσης των αγαθών που προστατεύονται με αυτά. Η κρατική δραστηριότητα αποτελεί κίνδυνο για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, πολλές φορές μάλιστα και για την ίδια την αξιοπρέπεια του ατόμου. Οι ιστορικές συγκυρίες, συνεπώς, οδήγησαν στην νομική κατοχύρωση ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων, τα οποία μετατρέπουν τον πολίτη από αντικείμενο σε υποκείμενο και ύπατο σκοπό του δικαίου. Η πρακτική σημασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έλαβε μεγάλες διαστάσεις μετά τον Β Παγκόσμιο πόλεμο. Είναι χαρακτηριστικό ότι η τήρησή τους υποβαλλόταν σε δικαστικό έλεγχο³.

1.Ρούκουνας Εμ. , Ι.Μ.Δ.Α., Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκδ. Εστία, Αθήνα 1995, σελ.2-3

2.Δαγτόγλου Π., Σύνταγματικό δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα, τόμος Α, εκδ. Σάκκουλα 1991, σελ. 5

3. Supreme Court, Υπόθεση Marbury κατά Madison, 1803. Σημαντική και ενδεικτική για την πρωτοπορία της.

1.3 Διακρίσεις

Ο καθηγητής Karel Vasak⁴ διέκρινε τα ανθρώπινα δικαιώματα σε τρεις γενεές: α) Πρώτη γενεά : Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (Civil and political rights), β) Δεύτερη γενεά : Οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα (Economic, social and cultural rights), γ) Τρίτη γενεά : Δικαιώματα αλληλεγγύης (Rights of solidarity)

1.3.1 Πρώτη γενεά : Ατομικά και Πολιτικά δικαιώματα

- Ατομικά είναι τα δικαιώματα που προστατεύουν την προσωπικότητα, τον ιδιωτικό και οικογενειακό βίο, την ιδιοκτησία, την κατοικία, την ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας και γενικά καλύπτουν ό,τι σχετίζεται με την ιδιωτική ζωή. Μπορούν να υπάρξουν περιορισμοί των δικαιωμάτων αυτών για λόγους δημοσίας τάξεως, ασφάλειας και υγείας.
- Πολιτικά δικαιώματα καλύπτουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, τη συμμετοχή στη δημόσια υπηρεσία και τη συμμετοχή του πολίτη στη διαχείριση των κοινών. Εξ αντικειμένου ισχύουν μόνο υπέρ πολιτών και έτσι αποκλείονται οι αλλοδαποί.

1.3.2 Δεύτερη γενεά : Οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα

Το κράτος υποχρεούται να προασπίσει τα δικαιώματα αυτά, όχι δια της αποχής του αλλά δια της συστηματικής και αποτελεσματικής στον κοινωνικό βίο. Τα δικαιώματα αυτά αφορούν γενικά την ανάπτυξη, την εργασία, την ίση αμοιβή, τη συνδικαλιστική ελευθερία, την ασφάλιση, την υγεία, την εκπαίδευση και την πολιτιστική ζωή. Αποτελούν νομικά αποκτήματα του 20^{ου} αιώνα. Υπήρξαν σημεία αντιπαράθεσης στους διεθνείς οργανισμούς.

1.3.3 Τρίτη γενεά : Δικαιώματα αλληλεγγύης

Είναι τα συλλογικά δικαιώματα που τοποθετούν τον άνθρωπο στο κέντρο του ενδιαφέροντος. αφορούν το καθαρό περιβάλλον, την ανάπτυξη και την ειρήνη. Αποτελούν περισσότερο στοχοθετικούς ορισμούς και ευχολόγια παρά νομικά κατοχυρωμένα δικαιώματα.

4. K. Vasak, Le droit International, La Haye 1974

Βλ. και κλασικά διάκριση κατά Jellinek, system der subjectinem offentlichen Rechte, ανάπτυπο δεύτερης έκδοσης, 1964, σελ. 41 επ.

Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά δικαιώματα, Γενικό μέρος, εκδ. Σάκκουλα 2005, σελ. 101-114

1.4 Πηγές

Στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ισχύουν σήμερα πάνω από διακόσια πενήντα συμβατικά κείμενα, τα οποία εμφανίζονται με διάφορες ονομασίες (συνθήκες, συμβάσεις, πρωτόκολλα, σύμφωνα). Ως παραδείγματα γενικών πηγών σε διεθνές επίπεδο, μπορούν να αναφερθούν ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών (1945), το Διεθνές Σύμφωνο των Η.Ε για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (Δ.Σ.Α.Π, 1966), ενώ σε περιφερειακό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α., 1950), ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (1961), η Αμερικανική Σύμβαση περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων (1969) και ο Χάρτης των Αφρικανικών κρατών για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των λαών (1981). Στις ειδικές πηγές περιλαμβάνονται οι οικουμενικές συμβάσεις για πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας (1948), την κατάργηση της δουλείας (1926), των φυλετικών διακρίσεων (1965), των διακρίσεων στην εκπαίδευση (1960), την πρόληψη και καταστολή των πράξεων που αποτελούν βασανιστήρια ή απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση (1984), τα δικαιώματα του παιδιού (1989), οι εκατόν εβδομήντα δύο διεθνείς συμβάσεις εργασίας, οι τέσσερις συμβάσεις της Γενεύης περί ανθρωπιστικού δικαίου και πλήθος άλλων συμβατικών κειμένων.

Κάθε κράτος που επικυρώνει κάποιο συμβατικό κείμενο, εν προκειμένω κάποιο κείμενο που αποτελεί πηγή θεμελιωδών δικαιωμάτων, είναι υποχρεωμένο να το στην εσωτερική έννομη τάξη και να το εφαρμόζει με καλή πίστη. Έτσι και η Ελλάδα, για παράδειγμα, με σκοπό να μετάσχει ως πλήρες μέλος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, αναγκάστηκε να επικυρώσει μεγάλο αριθμό διεθνών συμβάσεων εργασίας⁵. Το ελληνικό Σύνταγμα, εξάλλου, προβλέπει αρ. 28 παρ. 1⁶ ότι οι κανόνες του διεθνούς δικαίου και οι διεθνείς συμβάσεις-αφότου επικυρωθούν-αποτελούν εσωτερικό δίκαιο (και πηγή του Σύντάγματος) και μάλιστα υπερισχύουν κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου⁷. Δεν γίνεται δεκτή υπερσυνταγματική ισχύς, αν και έχει υποστηριχθεί και η αντίθετη άποψη⁸. Το διεθνές δίκαιο ως πηγή του εσωτερικού δικαίου έχει στην αλλοδαπή παρόμοια αντιμετώπιση με αυτήν της Ελλάδας. Ήδη το ομοσπονδιακό Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (1787) όρισε ότι το συμβατικό διεθνές δίκαιο θα αποτελεί μαζί με το Σύνταγμα και τους νόμους τον ανώτατο νόμο της Χώρας. Το διεθνές εθιμικό δίκαιο στις αγγλοσαξονικές χώρες θεωρείται, σύμφωνα με έθιμο, τμήμα του εσωτερικού δικαίου («a part of the law of the land»). Λίγο πριν και κυρίως μετά τον Α Παγκόσμιο πόλεμο και άλλες χώρες αναγνώρισαν το διεθνές δίκαιο ως πηγή του εσωτερικού δικαίου, όπως το ομοσπονδιακό Σ. της Ελβετίας (1874), της Γερμανίας (1919), της Αυστρίας (1920). Μετά τον Β Παγκόσμιο πόλεμο ακολούθησαν και η Ιταλία (1948), η Ολλανδία (υπερσυνταγματική ισχύ), το Λουξεμβούργο, η Γαλλία, το Βέλγιο, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ισπανία⁹. Τέλος, είναι αξιοσημείωτο πως δεν ισχύει στις πολυμερείς διεθνείς συμβάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως η Ε.Σ.Δ.Α.¹⁰

5. Βλ. υποσημ. 1, σελ. 6-9

6. Ερμηνεία της διατάξεως, Ρούκουνας Εμ., Διεθνές Δίκαιο, τόμος Α, εκδ. Σάκκουλα 1985, σελ. 61-66

7. Μαυριάς Κ, Συνταγματικό δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα 2004, σελ. 258-259

8. Τσάτσος Δ, Συνταγματικό δίκαιο, Τόμος Α, εκδ Σάκκουλα 1994, σελ 363-364

Βλ άποψη Βενιζέλου Ευαγ., Μαθήματα Συνταγματικού δικαίου, εκδ Παρατηρητής 1991,σελ 161 και Δημητρόπουλου Α, Γενική Συνταγματική Θεωρία,Τόμος Α,εκδ Σάκκουλα 2004, σελ 373 επ.

9.Ράικος Αθ, Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Α, εκδ Σάκκουλα 2002,σελ 136 επ.

10.Χρυσόγονος Κ, Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα, εκδ Σάκκουλα 2002, σελ 21

2. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

2.1 Έννοια

Ο όρος «Διεθνής Προστασία» έχει διπλό περιεχόμενο, υποδηλώνοντας αφενός ότι υπάρχουν διεθνείς κανόνες, οι οποίοι κατοχυρώνουν και προβλέπουν την αναγνώριση συγκεκριμένων δικαιωμάτων και ελευθεριών, και αφετέρου ότι λειτουργούν διεθνείς μηχανισμοί έλεγχου, είτε από όργανα διεθνών οργανισμών, όπως η Επιτροπή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων των Η.Ε., είτε από αυτοτελείς μηχανισμούς ανεξάρτητους από διεθνείς οργανισμούς, όπως η Επιτροπή κατά των φυλετικών διακρίσεων και η Επιτροπή για το παιδί. Σπουδαία κατάκτηση των τελευταίων ετών αποτελεί η δυνατότητα ατομικών προσφυγών, πράγμα που σημαίνει ότι οι περισσότερες διαδικασίες της διεθνούς προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων δύνανται να τεθούν σε λειτουργία και να κινητοποιηθούν και από άτομα μεμονωμένα¹¹.

2.2 Διεθνείς κυρώσεις

Τα κράτη, τα οποία παραβιάζουν μαζικά και συστηματικά τα ανθρώπινα δικαιώματα που προστατεύονται διεθνώς, εκτίθενται στον κίνδυνο να υποστούν και τις διεθνείς κυρώσεις. Επιβεβαιώνεται, έτσι, η διπλή σημασία της διεθνούς προστασίας, όπως προαναφέρθηκε, αφού, όποιος παραβιάζει τους κανόνες με τους οποίους θεσπίζονται και κατοχυρώνονται τα προστατευόμενα δικαιώματα, υφίσταται τον έλεγχο των επιφορτισμένων με αυτήν την αρμοδιότητα διεθνών μηχανισμών και τις συνεπακόλουθες κυρώσεις. Οι κυρώσεις συνίστανται σε μέτρα οικονομικής κυρίως φύσεως, αλλά μπορούν να πάρουν τη μορφή απαγόρευσης συμμετοχής σε διεθνείς πολιτιστικές, αθλητικές ή άλλες εκδηλώσεις, της διακοπής ή υποβάθμισης των διπλωματικών σχέσεων ή ακόμη της απώλειας της ιδιότητας του μέλους διεθνούς οργανισμού ή της αναστολής των δικαιωμάτων του ως μέλους του διεθνούς οργανισμού¹². Γίνεται διάκριση μεταξύ κυρώσεων που επιβάλλονται μονομερώς, χωρίς έγκριση του αρμοδίου διεθνούς οργάνου, και κυρώσεων που αποτελούν έκφραση συλλογικής ενέργειας, ύστερα από απόφαση αρμοδίου οργάνου.

Εντούτοις, οι κυρώσεις υπήρξαν μέχρι στιγμής σπάνιες, επιλεκτικές και αναποτελεσματικές. Τα Ηνωμένα Έθνη, από το 1945 έως σήμερα, επέβαλλαν κυρώσεις σε πέντε μόνο περιπτώσεις¹³.

11.Βλ. υποσημ. 1, σελ 9

12.Μπρεδήμας Αντ. , Διεθνείς Οργανισμοί, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Τεύχος Β, εκδ. Σάκκουλα 1990, σελ. 120 επ.

13.Βλ. υποσημ. 1, σελ. 43-46

3.ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

3.1 Ιστορική ανασκόπηση

Η έννοια του νομικού δικαιώματος ως νομικού δικαιώματος ήταν άγνωστη στην αρχαιότητα. Η ελευθερία, για την οποία οι αρχαίοι Έλληνες ήταν υπερήφανοι, δεν ήταν ελευθερία του ατόμου έναντι της πόλεως, αλλά η ελευθερία της πόλεως. Το ίδιο ίσχυε και στη Ρώμη. Η επικράτηση του χριστιανισμού άλλαξε τα δεδομένα. Η πρώτη ιστορική καταβολή των ατομικών δικαιωμάτων βρίσκεται στη θρησκευτική ελευθερία. Η ιστορική εξέλιξη που οδήγησε στην κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων άρχισε στην Αγγλία με την υπογραφή του «Μεγάλου Χάρτη των Ελευθεριών»(Magna Charta Libertatum, 1215). Η «Retition of Rights»(1628), ο «Habeas Corpus Act»(1679) και το «Bill of Rights»(1688) βρίσκονται πιο κοντά στη σύγχρονη αντίληψη για τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η πρώτη συνταγματική κατοχύρωση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγκεκριμένα της θρησκευτικής ελευθερίας, έγινε στην Αμερική. Το αγγλικό «Bill of Rights» και οι αμερικανικές διακηρύξεις καθώς και οι διδασκαλίες του Locke και του Rousseau επηρέασαν τη Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη(Declaration des Droits del' Homme et du Citoyen,1789), η οποία αποτέλεσε πρότυπο για τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη¹⁴. Η Γαλλική Επανάσταση(1789) και το γαλλικό σύνταγμα(1791) είναι τα δύο κείμενα που δημιούργησαν τον αποκαλούμενο «Κλασσικό κατάλογο των ατομικών δικαιωμάτων». Αυτός ο κατάλογος περιελάμβανε την ισότητα, την προσωπική ασφάλεια και ελευθερία, το άσυλο της κατοικίας, την ελευθερία του τύπου και της έκφρασης στοχασμών, το απόρρητο των επιστολών, τη θρησκευτική ελευθερία, την ελευθερία στην εκπαίδευση, την ελευθερία του συνέρχεσθαι, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι προς τις αρχές, την οικονομική ελευθερία και το απαραβίαστο της ιδιοκτησίας. Αργότερα προστέθηκε και το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι. Στη σύγχρονη εποχή τα δικαιώματα αυτά έχουν υιοθετηθεί από το σύνολο των συνταγμάτων, αν και ο κατάλογος αυτός έχει μεταβληθεί ποιοτικά και ποσοτικά¹⁵. Μετά τη βιομηχανική επανάσταση κεντρική σημασία απέκτησε η οικονομική ελευθερία και η ιδιωτική ιδιοκτησία, ενώ ο επακόλουθος αστικός φιλελευθερισμός συνένωσε άρρηκτα τις ατομικές ελευθερίες με τα πολιτικά δικαιώματα και την ελευθερία με τη δημοκρατία. Μέχρι τον Α Παγκόσμιο πόλεμο επικρατούσε η αντίληψη ότι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ανήκε στις εσωτερικές υποθέσεις του εκάστοτε κράτους. Κατά το μεσοπόλεμο εντοπίζεται κινητικότητα για διεθνή κατοχύρωση των δικαιωμάτων των εθνικών μειονοτήτων σε πρώτη φάση και των ατομικών δικαιωμάτων κατόπιν. Μετά το Β Παγκόσμιο πόλεμο τα θεμελιώδη δικαιώματα κατοχυρώθηκαν στο διεθνές δίκαιο σε σειρά συμβάσεων στα πλαίσια του Ο.Η.Ε. , Περιφερειακών οργανισμών αλλά και της ευρωπαϊκής κοινότητας.

14. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα, Τόμος Α, εκδ. Σάκκουλα 1991, σελ. 16-20
15. Δημητρόπουλος Αν., Συνταγματικά δικαιώματα, Γενικό μέρος, εκδ. Σάκκουλα 2005, σελ. 5

3.2 Σταθμοί διεθνούς κατοχύρωσης

- ❖ **1929** : Γίνεται δεκτή από το Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου η Διακήρυξη των διεθνών δικαιωμάτων του ανθρώπου.
- ❖ **1941** : Στο άρθρο 6 του Χάρτη του Ατλαντικού διακηρύσσεται ότι μετά τη νίκη οι άνθρωποι θα ζουν ελεύθεροι φόβου ανάγκης ή ένδειας.
- ❖ **1945** : Ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και Διακήρυξη της πίστης των λαών στα δικαιώματα του ανθρώπου με το Χάρτη του Ο.Η.Ε.
- ❖ **1948** : Στη γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στο Παρίσι ψηφίστηκε η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η οποία συμπεριέλαβε πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.
- ❖ **1966** : Σύμφωνο των Οικονομικών, Κοινωνικών και Μορφωτικών Δικαιωμάτων (κύρωση από Ελλάδα με Ν. 1532/1985)
- ❖ **1966** : Σύμφωνο των Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (κύρωση από Ελλάδα με Ν. 2462/1997)¹⁶

16.Βλ. υποσημ. 15 , σελ. 7-11

3.3 Προστασία στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών

3.3.1 Καταστατικός Χάρτης του Ο.Η.Ε

Με πρωτοβουλία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής συνήλθε, πριν το τέλος του Β Παγκοσμίου πολέμου το 1944, συνδιάσκεψη, η οποία οδήγησε σε νέες συνδιασκέψεις με τελική αυτή που έγινε στον Άγιο Φραγκίσκο τον Απρίλιο του 1945, όπου συμμετείχαν πενήντα δύο κράτη. Αυτή η συνδιάσκεψη απέληξε στη διατύπωση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος υπογράφηκε στις 26 Ιουνίου 1945 και τέθηκε σε ισχύ στις 24 Οκτωβρίου του ίδιου έτους. Στο αρ. 1 του Χάρτη των Η.Ε εξαγγέλλονται οι σκοποί του διεθνούς οργανισμού : α) Διατήρηση διεθνούς ειρήνης με τη λήψη προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων, β) Ανάπτυξη φιλικών σχέσεων βασισμένων στην αρχή των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης των λαών και γ) Διεθνής συνεργασία για την επίλυση προβλημάτων και την ανάπτυξη του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλους τους λαούς, άνευ διακρίσεων¹⁷.

Στα θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων ο Χάρτης περιέχει γενικότητες και δεν περικλείει διατάξεις αυτοδύναμης εφαρμογής. Σχετικά, αναφέρεται ενδεικτικώς το αρ. 1 παρ. 2, το οποίο κάνει λόγο για αυτοδιάθεση των λαών, ενώ στην παρ. 3γ επιτάσσει την ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς διάκριση φύλου, φυλής, γλώσσας ή θρησκείας. Δεν μνημονεύονται οι πολιτικές πεποιθήσεις και η δημοκρατική αρχή. Σύμφωνα δε με τα αρ. 55 και 56 του Χάρτη, τα Ηνωμένα Έθνη συνεργάζονται για 1/άνυψωση του βιοτικού επιπέδου, 2/λύση διεθνών προβλημάτων, 3/παγκόσμιο και αποτελεσματικό σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όλα τα προβλεπόμενα όργανα του οργανισμού –Γενική Συνέλευση, Συμβούλιο Ασφαλείας, Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο, Συμβούλιο Κηδεμονιών, Γραμματεία, Διεθνές Δικαστήριο- είναι αρμόδια να λαμβάνουν μέτρα σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Εκτός από τα κύρια αυτά όργανα, έχουν δημιουργηθεί και ειδικά δευτερεύοντα όργανα, με σημαντικότερο όλων την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Commission on Human Rights), επιφορτισμένα με την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και πλήθος άλλων ειδικευμένων οργανισμών, όπως η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (Δ.Ο.Ε.) και η U.N.E.S.C.O. Μέτρο συντονισμού των ενεργειών προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί το Γραφείο Υπατου Αρμοστή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (High Commissioner)¹⁸.

17. Ρούκουνας Εμ., Διεθνές Δίκαιο, Τόμος Γ, εκδ. Σάκκουλα 1983, σελ. 170-171

18. Βλ υποσημ. 1, σελ. 57-59

3.3.2 Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών

Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων συστάθηκε το 1946 ως ειδικό όργανο μελέτης των σχετικών με τα θεμελιώδη δικαιώματα θεμάτων στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, με βασικούς σκοπούς την επεξεργασία διεθνούς πράξεως που θα δίνει κατευθύνσεις στις κυβερνήσεις, τη διατύπωση συμβάσεων νομικά δεσμευτικών και τη δημιουργία διεθνούς συστήματος εποπτείας και ελέγχου. Σήμερα συμμετέχουν πενήντα τρία κράτη-μέλη, ενώ πολλά κράτη συμμετέχουν ως παρατηρητές χωρίς δικαίωμα ψήφου(π.χ Ελλάδα).

Η Ε.Α.Δ. έχει ευρύτατες αρμοδιότητες, όπως είναι η εξέταση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον κόσμο, η διατύπωση συστάσεων, η επεξεργασία διεθνών κειμένων, η χάραξη κατευθυντηρίων γραμμών, η ανάθεση μελέτης σε ομάδες εργασίας και ειδικούς εισηγητές, τους οποίους ελέγχει, και γενικότερα η μελέτη συγκεκριμένων θεμάτων σχετικών με τα δικαιώματα του ανθρώπου. Στο πλαίσιο αυτό, σημαντική είναι η συμβολή της Υποεπιτροπής Καταπολέμησης των Διακρίσεων και Προστασίας των Μειονοτήτων. Η Ε.Α.Δ. είναι επικουρικό όργανο του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου και όλες οι πράξεις της απευθύνονται σ' αυτό ή εγκρίνονται περαιτέρω από άλλη αρμόδια επιτροπή.

Έργο της Επιτροπής είναι η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου(1945), οι Διακηρύξεις για τα δικαιώματα του παιδιού(1959) και το εδαφικό άσυλο, οι συμβάσεις για την κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων, την απαγόρευση των βασανιστηρίων, την καταστολή του apartheid κ.α.

Οι περισσότερες από τις διεθνείς συμβάσεις υπόκεινται σε έλεγχο εφαρμογής, ο οποίος γίνεται είτε με εποικοδομητικό διάλογο(Constructive Dialogue), είτε με εξέταση διακρατικών και ατομικών αναφορών(Communications)¹⁹. Σε περίπτωση κυβερνητικής αδιαφορίας, η Ε.Α.Δ. μπορεί να προβεί σε δημόσια συζήτηση ή στη διαδικασία της απόφασης του ECOSOC 1503/1970²⁰.

19.Βλ. υποσημ. 1, σελ. 60-65

20.Βλ αναλυτικότερα υποσημ 1, σελ 66-67

3.3.3 Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Η Ο.Δ.Δ.Α αποτελεί κείμενο τυπικά μη υποχρεωτικό, το οποίο θεσπίστηκε υπό μορφή ψηφίσματος της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών στις 10 Δεκεμβρίου του 1948. Το παγκόσμιο πολιτικό της κύρος είναι παρόλα αυτά αδιαμφισβήτητο.

Η Διακήρυξη περιλαμβάνει κυρίως ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, χωρίς να αδιαφορεί για τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα, τα οποία αναφέρει σε ορισμένες διατάξεις(αρ. 22-27). Τα άρθρα 1 έως 21 καλύπτουν μια ευρεία κατηγορία δικαιωμάτων : προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου(αρ. 1), απαγόρευση διακρίσεων λόγω φυλής, φύλου, θρησκείας κ.α.(αρ. 2), δικαίωμα στη ζωή, προσωπική ελευθερία και ασφάλεια(αρ. 3), απαγόρευση δουλείας και δουλεμπορίου(αρ. 4), απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης συμπεριφοράς(αρ. 6), ισότητα απέναντι στο νόμο(αρ. 7), δικαίωμα στην προσφυγή σε αποτελεσματικά ένδικα μέσα(αρ. 8), χρηστή απονομή της δικαιοσύνης(αρ. 10), μη αναδρομικότητα του ποινικού νόμου(αρ. 11), πολιτικό άσυλο(αρ. 14), δικαίωμα στο γάμο και προστασία της οικογένειας(αρ. 16), δικαίωμα στην ατομική ιδιοκτησία(αρ. 17), ελευθερία σκέψης, θρησκείας και συνειδήσεως(αρ. 18), ελευθερία γνώμης και εκφράσεως(αρ. 19), ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι(αρ. 20), δικαίωμα συμμετοχής στη διακυβέρνηση της χώρας και πρόσβασης στη δημόσια υπηρεσία(αρ. 20) κ.α.

Από την άλλη μεριά, οι περισσότερες διατάξεις οικονομικού και πολιτικού περιεχομένου είναι χαλαρές και κυρίως δυνητικού χαρακτήρα. Αναφέρονται τα δικαιώματα στην εργασία(αρ. 23), την εκπαίδευση(αρ. 26), τη συμμετοχή στην πνευματική ζωή, τις καλές τέχνες, την επιστημονική πρόοδο και τα αγαθά της(αρ. 27) κ. α. Ως προς αυτή την κατηγορία δικαιωμάτων, η Διακήρυξη είναι ασαφής και προγραμματική

Εξαιτίας δε της δυτικής επιρροής, η Οικουμενική Διακήρυξη δεν αναφέρει το δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως των λαών, ούτε κάνει λόγο για τις μειονότητες. Ως προς το άσυλο, από την άλλη μεριά, υπερβαίνει το ισχύον δίκαιο, το οποίο ορίζει ότι το θέμα υπάγεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών. Παρ' όλες, όμως, τις ελλείψεις και τις ασάφειες δεν μπορεί να μην της αναγνωριστεί ότι κατάφερε να αλλάξει την όψη της διεθνούς κοινότητας²¹.

21.Βλ. υποσημ. 1, σελ. 70επ.

3.3.4 Διεθνές Σύμφωνο για Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα

Το Δ.Σ.Α.Π. υιοθετήθηκε το 1966 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και επικυρώθηκε από εκατόν είκοσι εννέα κράτη. Λειτουργικά δεν εντάσσεται στα Ηνωμένα Έθνη. Το Διεθνές Σύμφωνο συμπληρώνεται από το Προαιρετικό Πρωτόκολλο υπ' αριθ. 1 (1976), που προβλέπει την ατομική προσφυγή.

Στο άρθρο 1 Δ.Σ.Α.Π. αναφέρεται το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών, στο άρθρο 2 οι υποχρεώσεις των κρατών να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα και μέσα προστασίας και η αρχή της μη διάκρισης, στο άρθρο 3 η ισότητα των δύο φύλων. Το άρθρο 4 προβλέπει τις παρεκκλίσεις και τους θεμιτούς περιορισμούς των δικαιωμάτων, ενώ το άρθρο 5 απαγορεύει την κατάχρηση δικαιώματος. Περαιτέρω, το Δ.Σ.Α.Π. περιλαμβάνει διατάξεις για το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 6), τα βασανιστήρια και τη μεταχείριση κρατουμένων (άρθρα 7, 10), τη δουλεία και την αναγκαστική εργασία (άρθρο 8), την προσωπική ελευθερία και ασφάλεια (άρθρο 9), την απαγόρευση φυλακίσεως για ιδιωτικά χρέη (άρθρο 11), την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων (άρθρο 12), τη χρηστή απονομή δικαιοσύνης (άρθρο 14), την απαγόρευση αναδρομικής ισχύος ποινικών νόμων (άρθρο 15), την προστασία της προσωπικότητας, του ονόματος, του ιδιωτικού βίου και της οικογένειας (άρθρα 16, 24, 17, 23), την ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας (άρθρο 18), την ελευθερία γνώμης και έκφρασης (άρθρο 19), την ισότητα απέναντι στο νόμο (άρθρο 26), το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι (άρθρα 21, 22), τη συμμετοχή στα κοινά (άρθρο 25) και τις μειονότητες (άρθρο 27).

Το Δ.Σ.Α.Π., αν και είναι ευρύτερο από την Οικουμενική Διακήρυξη, σε αντίθεση προς τη δεύτερη, δεν εξασφαλίζει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία²².

3.3.5 Διεθνές Σύμφωνο για Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα

Το Σύμφωνο αυτό διευρύνει τις σχηματικές διατάξεις της Οικουμενικής Διακήρυξης στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά ζητήματα. Οι διατάξεις του είναι χαλαρού περιεχομένου, έχουν δε το χαρακτήρα οδηγιών προς τον εσωτερικό νομοθέτη.

Τα πέντε πρώτα άρθρα έχουν κοινό περιεχόμενο με αυτά του Δ.Σ.Α.Π.²³. Το Δ.Σ.ΟΙ.Κ.Π. καλύπτει ευρύ φάσμα δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στην εργασία (άρθρο 6), το δικαίωμα ίδρυσης και συμμετοχής σε επαγγελματικά σωματεία και δικαίωμα απεργίας (άρθρο 8), το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση (άρθρο 9), προστασία της οικογένειας, της μητέρας και των παιδιών (άρθρο 10), το δικαίωμα στην εκπαίδευση (άρθρα 13, 14) και το δικαίωμα συμμετοχής στον πολιτιστικό βίο και απολαύσεως των αγαθών της επιστημονικής προόδου (άρθρο 16).

Τα δικαιώματα του Συμφώνου πρέπει να διαβάζονται σε συνδυασμό με άλλες διεθνείς συμβάσεις, όπως της Δ.Ο.Ε, της Δ.Ο.Υ και της U.N.E.S.C.O²⁴.

22. Βλ. υποσημ. 1, σελ. 79 επ.

23. Βλ. παρ. 3.3.4 και προηγούμενη υποσημείωση

24. Βλ. υποσημ. 1 σελ 96-97

3.3.6 Διακηρύξεις στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών

- Διεθνής Σύμβαση περί προλήψεως και καταστολής του εγκλήματος της γενοκτονίας (1948)

- Σύμβαση της Γενεύης περί προσφύγων (1951)

- Διεθνής Σύμβαση περί καταργήσεως της δουλείας (1956)

- Διεθνής Σύμβαση περί καταργήσεως και προλήψεως κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων (1965)

- Σύμβαση περί εξαλείψεως όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών (1979)

- Διεθνής Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης (1987)

- Διεθνής Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού (1989)²⁵

25. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Τόμος Α, εκδ. Σάκκουλα 1991, σελ. 27-28

3.3.7 Δικαστική Προστασία

Η διεθνής προστασία δεν περιορίστηκε στις διακηρύξεις, αλλά προχώρησε στη διαμόρφωση οργάνων και διαδικασιών οιονεί δικαστικών ή και δικαστικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων :

α)Ενώπιον της Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προβλέπεται από το Δ.Σ.Α.Π. τόσο κρατική όσο και ατομική προσφυγή, αλλά μόνο για τα κράτη που έχουν αναγνωρίσει τη σχετική αρμοδιότητα της Επιτροπής. Η πρακτική σημασία των προσφυγών αυτών είναι πολύ περιορισμένη.

β)Ενώπιον της ΟΥΝΕΣΚΟ μπορεί να ασκηθεί αναφορά για τα πολιτιστικά δικαιώματα που την αφορούν. Η πρακτική σημασία για την προστασία του ατόμου είναι ελάχιστη²⁶.

3.4 Περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Στο πλαίσιο της διεθνούς προστασίας, το Δ.Σ.Α.Π. περιλαμβάνει προβλέψεις για τους περιορισμούς των δικαιωμάτων. Το εν λόγω σύμφωνο ορίζει ως δυνατούς τους κρατικούς περιορισμούς κάποιων θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως για παράδειγμα της ελεύθερης διακίνησης και διαμονής, του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής, κατοικίας, αλληλογραφίας, τιμής και υπολήψεως, της ελευθερίας έκφρασης, γνώμης κ.α. Λόγοι που επιβάλλουν τους περιορισμούς αυτών των δικαιωμάτων είναι η εθνική και δημόσια ασφάλεια, η δημόσια τάξη, υγεία και ηθική και τα δικαιώματα των άλλων. Ορισμένα άλλα, όμως, δικαιώματα, όπως αυτά της ζωής, της απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας, της ασφάλειας του προσώπου και της ακρόασης από αμερόληπτο δικαστή, ανήκουν στην κατηγορία δικαιωμάτων, για τα οποία το Σύμφωνο προσδιορίζει επακριβώς τους επιτρεπόμενους περιορισμούς. Σε ένα τρίτο και τελευταίο επίπεδο βρίσκονται τα ανεπίδεκτα περιορισμών δικαιώματα, όπως η απαγόρευση των βασανιστηρίων, της δουλείας, της προσωπικής κράτησης για συμβατικές υποχρεώσεις κ.α.²⁷

26.Βλ. υποσημ. 25, Τόμος Β, σελ. 1264

27Βεγλερής Φ., Οι Περιορισμοί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εκδ. Σάκκουλα 1982, σελ. 33 επ.

4. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

4.1 Γενικά

Σήμερα υπάρχουν πέντε συστήματα περιφερειακής προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τρία καλύπτουν την Ευρώπη, ένα την Αμερική και ένα την Αφρική. Για την Ασία δεν προβλέπεται κάτι αξιόλογο και ιδιαίτερο. Στην Ευρώπη, το σημαντικότερο είναι εκείνο της Ε.Σ.Δ.Α. και ακολουθούν η Τελική Πράξη του Ελσίνκι και οι συμβάσεις περί Ε.Ο.Κ και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην αμερικανική ήπειρο, σπουδαία σημασία έχει η Αμερικανική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και των Υποχρεώσεων του Ανθρώπου (1948) και η Αμερικανική Σύμβαση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1969). Στην Αφρική υπάρχει ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας, ο οποίος υιοθέτησε το Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Δικαιωμάτων των Λαών. Ο αφρικανικός Χάρτης προέβλεψε την ίδρυση οργάνου ελέγχου, την Αφρικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1993).

4.2 Ευρώπη

4.2.1 Συμβούλιο της Ευρώπης

Ιδρύθηκε με τη Συνθήκη του Λονδίνου (1949), στο πλαίσιο ενός στόχου για πραγματοποίηση στενότερης ένωσης μεταξύ των μελών για την προάσπιση και ανάπτυξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών²⁸. Στο πλαίσιό του έχει συναφθεί μια σειρά σημαντικών συμβάσεων που κατοχυρώνουν τα δικαιώματα του ανθρώπου :

- Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (1950)
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως (1957)
- Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (1961)
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί προλήψεως των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ή ποινής (1987)²⁹.

Προς εξασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Παράλληλα θεσπίστηκαν και άλλα διεθνή κείμενα, όπως η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοιατρική (1997) και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο περί απαγόρευσης της κλωνοποίησης ανθρωπίνων όντων (Παρίσι, 1998)³⁰.

28.Σκανδάμης Ν., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Σάκκουλα 2003, σελ. 22-24

29.Βλ. υποσημ. 25, σελ. 30-34

30.Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό μέρος, εκδ. Σάκκουλα 2005, σελ.7 επ.

4.2.2 Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Στις 4 Νοεμβρίου του 1950, τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης θέσπισαν τη Σύμβαση της Ρώμης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών. Οι διατάξεις της Ε.Σ.Δ.Α. είναι αυτοδύναμης εφαρμογής, δεν χρειάζονται περαιτέρω εξειδίκευση από τα όργανα του κράτους και είναι αγωγίμες, ενώ έχουν γενική εφαρμογή ως προς τα πρόσωπα, φυσικά ή νομικά (άρθρο 1). Η Σύμβαση προστατεύει το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 2), την προσωπική ελευθερία και ασφάλεια (άρθρο 5), τη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης (άρθρο 6), την αρχή της νομιμότητας των ποινών και τη μη αναδρομική ισχύ των ποινικών νόμων (άρθρο 7), τον ιδιωτικό και οικογενειακό βίο, την κατοικία και αλληλογραφία (άρθρο 8), την ελευθερία σκέψης και θρησκείας (άρθρο 9), την ελευθερία έκφρασης (άρθρο 10), την ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 11), τον γάμο και την οικογένεια (άρθρο 12) και την ιδιοκτησία (άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου), ενώ απαγορεύει τους βασανισμούς, την απάνθρωπη μεταχείριση και ποινή (άρθρο 3), τη δουλεία και την αναγκαστική εργασία (άρθρο 4) και τις διακρίσεις (άρθρο 14).

Τα όργανα ελέγχου της Ε.Σ.Δ.Α. είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης³¹.

❖ *Πρωτόκολλα της Ε.Σ.Δ.Α.*

- α) Πρώτο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α για ιδιοκτησία, παιδεία, εκλογές (1952)
- β) Δεύτερο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α για συμβουλευτικές αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1963)
- γ) Τρίτο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α, τροποποιητικό της Σύμβασης (1966)
- δ) Τέταρτο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α για ελευθερία και συμβατική δέσμευση, ελευθερία κινήσεως, απέλαση (1963)
- ε) Πέμπτο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α, τροποποιητικό της Σύμβασης (1966)
- στ) Έκτο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α περί καταργήσεως της θανατικής ποινής (1983)
- ζ) Εβδομο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α περί *no bis in idem* σε διάφορα κράτη και ισότητας μεταξύ συζύγων (1984)
- η) Όγδοο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α, τροποποιητικό των διατάξεων για την Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1985)³²

31. Βλ υποσημ. 1, σελ. 106-203

32. Βλ υποσημ 29, σελ. 33-34

4.2.3 Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

Το 1961 τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησαν στο Τορίνο τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, ο οποίος ρυθμίζει τα κοινωνικά δικαιώματα. Μεταξύ άλλων προβλέπει την απόλαυση του δικαιώματος για εργασία, για δίκαιους όρους εργασίας, για δίκαιη αμοιβή, για ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας, για επαγγελματική εκπαίδευση, για προστασία υγείας, κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής και ιατρικής αντίληψης. Περιλαμβάνει διατάξεις για πρόσωπα που παρουσιάζουν σωματικές ή διανοητικές αναπηρίες, όπως επίσης και για την προστασία της μητέρας, του παιδιού και της οικογένειας.

Ο έλεγχος εφαρμογής του Χάρτη έχει ανατεθεί σε επιτροπή εμπειρογνομόνων, η οποία εξετάζει τη συμμόρφωση της εσωτερικής νομοθεσίας των κρατών με τις εξαγγελίες του Χάρτη. Με δεδομένο ότι οι προσπάθειες ένταξης των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ε.Σ.Δ.Α απέτυχαν, θεωρείται πως ο Χάρτης θα επαναδραστηριοποιηθεί για να είναι ολοκληρωμένη η εικόνα προστασίας στο Στρασβούργο³³.

4.2.4 Τελική Πράξη του Ελσίνκι

Το 1975 υπογράφηκε στο Ελσίνκι της Φινλανδίας, ύστερα από πρωτοβουλία των Η.Π.Α και της Σοβιετικής Ένωσης μαζί με τους συμμάχους, η Τελική Πράξη της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Δ.Α.Σ.Ε). Η Τελική Πράξη απέβλεπε στην εξομάλυνση πολλών εδαφικών διαφορών αλλά και στη συνεργασία των δύο μεγάλων συνασπισμών σε θέματα ασφάλειας και αφοπλισμού, από τη μια μεριά, και οικονομικών, επιστημονικών και ανθρωπιστικών θεμάτων, από την άλλη.

Το τρίτο κείμενο της Τελικής Πράξης περιέχει μερικές βασικές εξαγγελίες περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δίνει την εντύπωση ότι επαναλαμβάνει τις διατάξεις των διεθνών συμφώνων των Ηνωμένων Εθνών. Κάνει λόγο για δίκαιη δίκη, δικαιώματα κρατουμένων, ιδιωτικό βίο, διευκολύνσεις ταξιδιωτών, συναντήσεις νέων, συνένωση οικογενειών, διάδοση πληροφοριών και εφημερίδων, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές ανταλλαγές.

Τα μετέχοντα στη Δ.Α.Σ.Ε κράτη προχώρησαν τον Νοέμβριο του 1990 στην υπογραφή της «Χάρτας των Παρισίων για μια νέα Ευρώπη», κείμενο συμπληρωματικό της Τελικής Πράξης. Η Χάρτα των Παρισίων συνδυάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα με τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Επίσης, τον Ιούνιο του ίδιου έτους υιοθετήθηκε Κείμενο της διασκέψεως της Κοπεγχάγης περί της Ανθρώπινης Διάστασης της Δ.Α.Σ.Ε. Στο πλαίσιο της Δ.Α.Σ.Ε λειτουργεί Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στη Βαρσοβία, Γραφείο αποτροπής συρράξεων στη Βιέννη και Γραμματεία στη Βιέννη και την Πράγα.

Η Τελική Πράξη δεν αποτελεί διεθνή συνθήκη και οι διατάξεις της δεσμεύουν πολιτικά και όχι νομικά. Στο σύστημα ελέγχου της εφαρμογής της περιλαμβάνονται διάφοροι μηχανισμοί, όπως επιτροπές εισηγητών, συναντήσεις πολιτικών ηγετών, ο Ύπατος Αρμοστής για τις μειονότητες κ.α.³⁴

33. Βλ. υποσημ. 1, σελ. 204-206

34. Βλ. υποσημ. 1, σελ. 217-222

4.2.5 Ανθρώπινα δικαιώματα στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα-Ένωση

❖ Κοινοτικό επίπεδο.

Οι συνθήκες για την Ε.Ο.Κ δεν περιέχουν ειδική κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, πράγμα που δικαιολογείται από τους ειδικούς και κυρίως οικονομικούς σκοπούς της. Έτσι το βάρος της προστασίας πέφτει κυρίως στο Δ.Ε.Κ. Αυτό δεν σημαίνει ότι απουσιάζουν παντελώς διατάξεις που άπτονται κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων. Ενδεικτικά αναφέρονται η αρχή της μη διάκρισης λόγω ιθαγένειας (άρθρο 7 ΣυνθΕΟΚ), οι τέσσερις ελευθερίες κυκλοφορίας, η ισότητα των δύο φύλων, η συνδικαλιστική ελευθερία, η ισότητα αμοιβής ανδρών γυναικών κ.α. Τα όργανα της κοινότητας έχουν διακηρύξει τη θέληση τους για προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως αυτά προκύπτουν από τα συντάγματα και την Ε.Σ.Δ.Α. Στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986) διακηρύσσεται ότι η Ευρώπη οφείλει να σέβεται τις αρχές της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ψηφίστηκε Διακήρυξη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών με συμβολική κυρίως σημασία.

Η εξέλιξη της Κοινότητας δείχνει ότι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι αναγκαία και στο κοινοτικό δίκαιο³⁵.»

❖ Ενωσιακό επίπεδο.

Α) *Συνθήκη του Μάαστριχτ* (1992-1997). Δεν περιλαμβάνεται ρητή μνεία περί κατοχυρώσεως θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η Συνθήκη περιορίστηκε στην αναφορά ορισμένων ατομικών δικαιωμάτων, όπως αυτό της ιθαγένειας, της γενικευμένης διαμονής και της ελεύθερης κυκλοφορίας, αλλά και πολιτικών δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Τέλος, αναφέρει και ορισμένα παράγωγα δικαιώματα, όπως είναι η διπλωματική προστασία, το δικαίωμα αναφοράς στο Κοινοβούλιο και στο Διαμεσολαβητή. Εξαγγέλλει και την υποχρέωση σεβασμού της Ε.Σ.Δ.Α.

Β) *Συνθήκη του Άμστερνταμ* (1997-2000). Με αυτή τη Συνθήκη δεν επεκτείνεται η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Γ) *Συνθήκη της Νίκαιας* (2000-). Η «Ευρώπη της Νίκαιας» εγγράφεται στην ιστορία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και για την υιοθέτηση ενός κειμένου μεγάλης πολιτικής σημασίας σε ότι αφορά το κοινό πολιτισμικό υπόβαθρο της Ένωσης. Ο «Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων» αποτελεί κοινή διακήρυξη των τριών θεσμικών οργάνων της Ένωσης και υιοθετείται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη σύνοδο Κορυφής στη Νίκαια της Γαλλίας. Ως φορείς των δικαιωμάτων άλλοτε ανακηρύσσεται κάθε πρόσωπο και άλλοτε μόνο οι κοινοτικοί πολίτες, ενώ ως αποδέκτες ορίζονται τα όργανα της Ε.Ε και των κρατών μελών. Στο 1^ο κεφάλαιο αναφέρεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, στο 2^ο κεφάλαιο οι ελευθερίες, στο 3^ο κεφάλαιο η ισότητα, στο 4^ο κεφάλαιο η αλληλεγγύη, στο 5^ο τα δικαιώματα των πολιτών της Ε.Ε, στο 6^ο κεφάλαιο η δικαιοσύνη και στο 7^ο κεφάλαιο γενικές διατάξεις. Η δομή του, συμπερασματικά, οργανώνεται γύρω από έξι αρχές-αξίες : Αξιοπρέπεια(αρ. 1-5 ΧΘΔ), Ελευθερία(αρ. 6-19 ΧΘΔ), Ισότητα(αρ. 20-26 ΧΘΔ), Αλληλεγγύη(αρ. 27-38 ΧΘΔ), Δημοκρατία(αρ. 39-46 ΧΘΔ) και Δικαιοσύνη(αρ. 47-50 ΧΘΔ)³⁶.

35. Βλ υποσημ. 29, σελ 39-50 και υποσημ 1, σελ. 210-216

36. Βλ υποσημ. 28, σελ. 100-120 και υποσημ 30, σελ. 11-15

❖ Ευρωπαϊκό Σύνταγμα

Η κεντρική θέση που κατέχουν τα ανθρώπινα δικαιώματα στο Σύνταγμα της Ευρώπης καταδεικνύεται από το γεγονός ότι αυτά συμπεριλαμβάνονται στο Δεύτερο Μέρος του, δημιουργώντας μια ισχυρή νομική βάση για την ουσιαστική προστασία τους. Οι πολίτες της Ένωσης, παράλληλα με τα θεμελιώδη δικαιώματα, απολαμβάνουν και όλα τα δικαιώματα που προκύπτουν από την Ευρωπαϊκή Ιθαγένεια που καθιερώνει το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, όπως είναι αυτά της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων, του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, της διπλωματικής προστασίας, της αναφοράς στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και της πρόσβασης στα έγγραφα των οργάνων της ένωσης. Σύμφωνα με την αρχή της ισότητας, την οποία κατοχυρώνει, όλοι οι πολίτες της Ένωσης δικαιούνται ίσης μεταχείρισης από τα όργανα και τους οργανισμούς της, ενώ απαγορεύονται οι διακρίσεις με βάση το φύλο, τη φυλή, τη θρησκεία κ.α. Το Σύνταγμα αναγνωρίζει τα δικαιώματα του παιδιού και των ατόμων με αναπηρίες. Στο κεφάλαιο για την αλληλεγγύη περιλαμβάνονται όλα τα δικαιώματα που άπτονται της εργασιακής ζωής των πολιτών της Ένωσης και διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος και του καταναλωτή. Το Σύνταγμα απαγορεύει την εργασία των παιδιών.

Συνεπώς τα θεμελιώδη δικαιώματα διαρρυθμίζονται πλέον συστηματικά στη Συνταγματική Συνθήκη και υπό όλες τους τις μορφές. Στο προσχέδιο η διαρρύθμιση αυτή διαμορφώνει τέσσερα επίπεδα : α)δικαιώματα που άπτονται προς την ευρωπαϊκή ιθαγένεια, β)ατομικά δικαιώματα που απορρέουν από το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, γ)δικαιώματα που αντανakλούν το δημοκρατικό βίο της Ένωσης και δ)οικονομικά δικαιώματα, απότοκα της οικονομικής ενοποίησης και οργάνωσης.

Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα δεν έχει τεθεί σε ισχύ προς το παρόν, ωστόσο είναι πράγματι ενδεικτικό και ελπιδοφόρο το ότι περιλαμβάνει και μάλιστα σε περίοπτη θέση, ευρύ και περιεκτικό κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων³⁷.

37.Σκανδάμης Ν., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Σάκκουλα 2003, σελ. 148-150

4.2.6 Δικαστική Προστασία

Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης η προστασία προβλέπεται στην Ε.Σ.Δ.Α. Σε ένα πρώτο επίπεδο, τα κράτη μέλη αλλά και ιδιώτες-μέσω της ατομικής προσφυγής- μπορούν να προσφύγουν ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Σε δεύτερο επίπεδο, τα κράτη και η Επιτροπή μπορούν να προσφύγουν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σε σύγκριση με την προστασία στα πλαίσια του Ο.Η.Ε, η προστασία μέσω των οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι πολύ πιο αποτελεσματική και η πρακτική σημασία της ατομικής προσφυγής αυξάνεται διαρκώς.

Στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου τα δικαιώματα προστατεύονται από το Δ.Ε.Κ. και την Επιτροπή. Όλα τα ένδικα βοηθήματα που προβλέπουν οι συνθήκες μπορούν να ασκηθούν από αυτούς που έχουν την εξουσία να τα ασκήσουν. Όταν δε η προσβολή προέρχεται από όργανα των κρατών μελών, ο θιγόμενος ιδιώτης πρέπει να προσφύγει στα εθνικά δικαστήρια, ενώ το εθνικό δικαστήριο δικαιούται ή και υποχρεούται να παραπέμψει προδικαστικά ζητήματα κοινοτικού δικαίου στο Δ.Ε.Κ, βάσει του άρθρου 177 ΣυνθΕΟΚ³⁸.

4.2.7 Περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο για περιορισμούς των θεμελιωδών δικαιωμάτων προβλέπει η Ε.Σ.Δ.Α. Η Συνθήκη αναφέρει ότι υπάρχουν δικαιώματα, που μπορούν να περιορίζονται με εθνικές επεμβάσεις, οι οποίες εξαρτώνται από δύο όρους : πρώτον, οι περιορισμοί πρέπει να γίνονται με νόμο ή να έχουν βάση στο νόμο και δεύτερον, πρέπει να στηρίζονται πάντα σε λόγους δημοσίου συμφέροντος μέσα σε μια δημοκρατική κοινωνία. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν δικαιώματα, όπως ο σεβασμός ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, η προστασία της κατοικίας και της αλληλογραφίας, η ελεύθερη εκδήλωση θρησκείας και πεποιθήσεων, η ελεύθερη κυκλοφορία, η ελευθερία συναθροίσεων κ.α.

Υπάρχει μια κατηγορία δικαιωμάτων, τα οποία η Ε.Σ.Δ.Α προσδιορίζει με τέτοια ακρίβεια, ώστε να θέτει η ίδια ρητά ή σιωπηρά τους περιορισμούς που επιδέχονται. Ενδεικτικά αναφέρονται το δικαίωμα στη ζωή, η απαγόρευση αναγκαστικής εργασίας, η προσωπική ελευθερία και ασφάλεια, το δικαίωμα σε αμερόληπτο δικαστή και το τεκμήριο αθωότητας.

Τέλος, η Ε.Σ.Δ.Α προβλέπει κάποια δικαιώματα που δεν επιδέχονται περιορισμούς, όπως η απαγόρευση βασανιστηρίων, δουλείας, ομαδικής απελάσεως αλλοδαπών, η ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας κ.α.³⁹

38.Βλ. υποσημ. 26, σελ. 1265-1266

39.Βλ. υποσημ. 27, σελ. 33 επ.

4.3 Αμερική

Στην αμερικανική ήπειρο οι προσπάθειες για συλλογική προστασία ανάγονται στον 19^ο αιώνα και στις πρωτοβουλίες του S.Bolívar. Το 1948 ιδρύθηκε ο Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών με έδρα την Ουάσιγκτον, με τη συνδρομή του οποίου διαμορφώθηκε η «Αμερικανική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και των Υποχρεώσεων του Ανθρώπου». Ήδη ο Χάρτης του Ο.Α.Κ εξαγγέλλει ότι η ανθρωπίνη αξιοπρέπεια είναι πάνω από όλα και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα γίνεται άνευ διακρίσεων⁴⁰. Το 1959 δημιουργήθηκε η Διαμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που επεξεργάστηκε την «Αμερικανική Σύμβαση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων»(1969). Η Σύμβαση υπογράφηκε στο San Jose και ισχύει από το 1978 μεταξύ 25 αμερικανικών κρατών. Η Σύμβαση αυτή προστατεύει ευρύτερο κύκλο δικαιωμάτων από την Ευρωπαϊκή. Περιλαμβάνει εκτός από ατομικά και πολιτικά και κοινωνικά αλλά και οικονομικά δικαιώματα. Έχει δώσει ως τώρα περιορισμένα, αλλά καλά αποτελέσματα.

4.4 Αφρική

Στην Αφρική, ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας υιοθέτησε το «Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Δικαιωμάτων των Λαών»(1981). Ο Χάρτης διατυπώνει πίνακα συλλογικών δικαιωμάτων και θεσμοθετεί διαδικασία προστασίας μέσω της Αφρικανικής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1993). Αναφέρονται τα δικαιώματα της ελευθερίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης και της αξιοπρέπειας, τα οποία πρέπει να είναι τα όπλα μέσω των οποίων οι αφρικανικοί λαοί θα επιτύχουν τους στόχους τους.

4.5 Ασία

Στην Ασία δεν έχει κατοχυρωθεί ακόμη ένα πλήρες σύστημα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Μπορούν, ωστόσο, να αναφερθούν σχετικά η «Συνθήκη Συλλογικής Άμυνας της Νοτιοδυτικής Ασίας» και ο «Χάρτης του Ειρηνικού», κείμενα στα οποία δηλώνεται η πίστη στις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών που αφορούν τα δικαιώματα του ανθρώπου⁴¹.

40.Περράκης, Η διεθνής προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου-Περιφερειακά θεσμικά συστήματα, 1984, σελ. 227 επ.

41.Βλ. υποσημ. 1, σελ103-104

5. ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Ο ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων τόσο στην επισήμανση των παραβιάσεων, όσο και στην προώθηση της νομοθεσίας για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου γίνεται ολοένα σημαντικότερος. Οι οργανώσεις αυτές είναι συνήθως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που ασχολούνται με το σύνολο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή με ειδικούς τομείς, όπως οι μειονότητες, η κατάργηση των διακρίσεων, η ειρήνη, η υγεία (Γιατροί χωρίς σύνορα), το περιβάλλον (Greenpeace) κ.α. Διακρίνονται σε διεθνείς και τοπικές, ανάλογα με το αν οι δραστηριότητες τους έχουν διεθνή εμβέλεια ή περιορίζονται στα σύνορα κάποιου κράτους.

Οι πρώτοι μη κυβερνητικοί οργανισμοί ιδρύθηκαν τον 18^ο αιώνα και είχαν ως σκοπό την κατάργηση της δουλείας και του δουλεμπορίου. Το 1888 ιδρύθηκαν το Διεθνές Συμβούλιο Γυναικών και η Διεθνής Κοινοβουλευτική Ένωση που ανήκουν και στους παλαιότερους μη κυβερνητικούς οργανισμούς. Το 1922 δημιουργήθηκε η Διεθνής Ομοσπονδία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Μετά το 1970 παρατηρήθηκε έξαρση εμφάνισης νέων οργανώσεων ιδίως στη Λατινική Αμερική και την κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Στην Αφρική οι μη κυβερνητικές οργανώσεις κατά κανόνα εξωγενείς, ενώ στην Ασία μόλις τώρα αρχίζουν να αναπτύσσονται κάτω βεβαίως από πολύ δυσμενείς συνθήκες.

Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν τα χαρακτηριστικά ορισμένων μη κυβερνητικών οργανισμών. Η Διεθνής Αμνηστία (Amnesty International) είναι μια παγκόσμια κίνηση ανθρώπων που συνεργάζονται για τη διεθνή αναγνώριση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αποβλέπει στον τερματισμό της καταπάτησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στην προστασία της ελευθερίας της συνείδησης και έκφρασης, στην αρχή της μη διάκρισης και στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σε θέματα σχετικά με τα δικαιώματα των κρατουμένων. Είναι ανεξάρτητη από κυβερνήσεις, πολιτικές ιδεολογίες, οικονομικά ή θρησκευτικά ενδιαφέροντα. Δεν υποστηρίζει ή αντιτίθεται σε οποιοδήποτε πολιτικό σύστημα. Η τελευταία καταγραφή έδειξε ότι πάνω από ένα εκατομμύριο οχτακόσιες χιλιάδες μέλη δραστηριοποιούνται σε περίπου εκατόν πενήντα χώρες. Συνεργάζεται με τον Ο.Η.Ε, την ΟΥΝΕΣΚΟ, το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Αμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η Διεθνής οργάνωση για την εξάλειψη κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων έχει συμβουλευτικό ρόλο στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο και δίνει συμβουλές και εργασίες στον Ο.Η.Ε. Η Κίνηση εναντίον του ρατσισμού και υπέρ της φιλίας των λαών έχει σκοπό την ευαισθητοποίηση των ανθρώπων κατά του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού ρατσισμού και την καταπολέμηση του. Έχει συμβουλευτική θέση στον Ο.Η.Ε. Τα διεθνή φεμινιστικά κινήματα, όπως η Παγκόσμια Ένωση των χριστιανικών γυναικείων οργανώσεων, η Διεθνής Ένωση Γυναικών κ.α. , έχουν ως αποστολή την διαφώτιση των γυναικών σχετικά με τα δικαιώματα τους και να βοηθήσουν στην εξάλειψη των διακρίσεων που γίνονται σε βάρος τους. Τέλος, η Greenpeace είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός, με παρουσία σε περισσότερα από σαράντα κράτη στην Ευρώπη, την Ασία και την Αμερική. Για να στηρίξει την ανεξαρτησία της δεν δέχεται δωρεές από κυβερνήσεις και επαφίεται αποκλειστικά στην οικονομική ενίσχυση που προσφέρουν τα μέλη και οι εθελοντές. Ασχολείται με θέματα περιβάλλοντος, με την προστασία των δασών και των ωκεανών. Προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο για το πρόβλημα των

κλιματολογικών αλλαγών, των τοξικών χημικών, των πυρηνικών όπλων και της πυρηνικής ενέργειας.

Οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί μετέχουν ενεργά στις εργασίες των μεγάλων διεθνών οργανισμών, κάνουν προτάσεις και μελέτες, καταγγέλλουν παραβιάσεις, οργανώνουν συνέδρια και εκπαιδευτικά σεμινάρια και με αυτόν τον τρόπο βοηθούν αποτελεσματικά στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Με την πάροδο του χρόνου έχουν καταστεί καθημερινοί συνεργάτες των διεθνών οργανισμών και αρκετών εσωτερικών αρμοδίων οργάνων. Είναι ενδεικτική η εντυπωσιακή εμφάνιση των μη κυβερνητικών οργανώσεων στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στη Βιέννη το 1993, με πέντε χιλιάδες περίπου αντιπροσώπους επί συνόλου έξι χιλιάδων⁴².

42. Βλ. υποσημ. 1, σελ. 50-52

6. ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Με δεδομένο ότι κατάφορη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γίνεται κατεξοχήν σε περίοδο πολέμου είναι σκόπιμο να παρουσιασθούν ορισμένα θέματα ανθρωπιστικού διεθνούς δικαίου, κλάδος του διεθνούς δικαίου που προσαρτάται σαφώς και προς το δίκαιο του πολέμου και προς το δίκαιο των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Εξάλλου, το πρόβλημα των ενόπλων συρράξεων σε διεθνές και εσωτερικό επίπεδο εξακολουθεί να παραμένει άλυτο στη σύγχρονη εποχή. Το διεθνές δίκαιο σταδιακά αποκτά κανόνες για την προστασία των αμάχων και για τη μεταχείριση των μαχητών που τέθηκαν εκτός μάχης, των ασθενών, των τραυματιών και των αιχμαλώτων πολέμου. Όλα αυτά τα ζητήματα αποτελούν αντικείμενο του ανθρωπιστικού δικαίου.

Το νομικό καθεστώς και η κατοχύρωση της προστασίας των αμάχων παρουσιάζουν μια εκατονταετή εξελικτική πορεία. Αρχικά, οι Δηλώσεις της Αγίας Πετρούπολης (1869) και οι Δηλώσεις της Χάγης (1899, 1907) έχουν ασχοληθεί με τις στρατιωτικές ανάγκες και αγνόησαν οποιαδήποτε άλλη αξία. Η τέταρτη Σύμβαση της Χάγης (1907) έθεσε τρεις αρχές ανθρωπισμού :α)το δικαίωμα των εμπολέμων να επιλέγουν πολεμικές μεθόδους δεν είναι απεριόριστο, β)τα πολεμικά μέσα δεν πρέπει να προκαλούν περιττές οδύνες, γ)η συμπεριφορά των στρατιωτικών πρέπει να συμβαδίζει με την παγκόσμια συνείδηση. Ο κανονισμός της Χάγης (1907) περιέχει διατάξεις σχετικές με την προστασία του άμαχου πληθυσμού στο κατεχόμενο έδαφος. Η τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης (1949) περί αμάχων δεν είναι πολύ φιλόδοξη. Υπάρχουν στο κείμενο της στοιχειώδεις κανόνες για την προστασία της ζωής, της τιμής, της οικογένειας και της θρησκείας, ενώ αναφέρονται οι αρχές της ίσης μεταχείρισης και μη διακρίσεως μεταξύ των αμάχων και της απαγορεύσεως των βιαιοτήτων, της ομηρίας και των βασανιστηρίων. Ως προς τα προστατευόμενα πρόσωπα και αγαθά και την αποφυγή πρόκλησης ζημιών σε αυτά, ουσιαστικά διατάξεις περιλαμβάνει το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο 1 της Σύμβασης της Γενεύης, το οποίο πρωτοπορεί αναφέροντας την αρχή της αναλογικότητας(άρθ. 57).

Τα δικαιώματα των αιχμαλώτων πολέμου περιλαμβάνονται στην Τρίτη Σύμβαση της Γενεύης (1949) και στο Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο 1 (1977).

Σπουδαίο ρόλο στην ανθρωπιστική προστασία και την κωδικοποίηση και εξέλιξη του ανθρωπιστικού διεθνούς δικαίου διαδραματίζει η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού, της οποίας το έργο είναι αξιοθαύμαστο και αναγνωρισμένο. Η επιτροπή είναι νομικό πρόσωπο ελβετικού δικαίου και δεν υπάγεται σε κυβερνητικό έλεγχο. Είναι σημαντική η συμβολή της στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους κατά τους οποίους διατήρησε την ουδετερότητα της. Έργο της αποτελεί η Σύμβαση για την προστασία και το σεβασμό των κατά πόλεμο τραυματιών και ασθενών.

Παρ' όλες τις προσπάθειες εξανθρωπισμού του διεθνούς δικαίου, πολλές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του ανθρωπιστικού δικαίου βλέπουν καθημερινά το φως της δημοσιότητας και προκαλούν τρόμο στην κοινή συνείδηση, δίνουν δε την εντύπωση πως το γράμμα του νόμου και των συνθηκών δεν είναι ικανά να σταματήσουν την ανθρώπινη κτηνωδία⁴³.

43.Βλ υποσημ. 1 , σελ. 309 επ.

7. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΠΡΟΑΣΠΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Α)Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου : Από 1.11.1998 άρχισε να ισχύει το υπ' αριθμόν 11 Πρωτόκολλο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου(1950), με το οποίο ιδρύθηκε Ενιαίο Δικαστήριο σε αντικατάσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου(1954) και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου(1959). Έχει έδρα το Στρασβούργο και στη δικαιοδοσία του υπάγονται τα κράτη που επικύρωσαν τη Σύμβαση-το 2004 τα κράτη μέλη ανέρχονταν σε 45-. Η Ε.Σ.Δ.Α και τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα αποτελούν το εφαρμοστέο δίκαιο. Αποστολή του είναι η εξασφάλιση της τήρησης των υποχρεώσεων που έχουν αναλάβει τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη της Ε.Σ.Δ.Α. Κάθε συμβαλλόμενο κράτος(κρατική προσφυγή) ή κάθε ιδιώτης που θεωρεί ότι θίγεται από παράβαση της Σύμβασης(ατομική προσφυγή) μπορεί να υποβάλλει απευθείας στο Δικαστήριο προσφυγή, ισχυριζόμενος ότι ένα συμβαλλόμενο κράτος προσβάλλει κάποιο από τα δικαιώματα που κατοχυρώνει η Σύμβαση. Στο Δικαστήριο μπορεί να προσφύγει κάθε φυσικό πρόσωπο, μη κυβερνητική οργάνωση ή ομάδα ιδιωτών. Για να επιληφθεί το Δικαστήριο πρέπει προηγουμένως να έχουν εξαντληθεί τα εσωτερικά ένδικα μέσα και να μην έχει παρέλθει εξάμηνη προθεσμία από την ημερομηνία της οριστικής εσωτερικής απόφασης. Το Δικαστήριο απορρίπτει ως απαράδεκτη μια ατομική προσφυγή όταν είναι ανώνυμη ή κατ' ουσίαν ίδια με προηγούμενη προσφυγή που έχει ήδη εξεταστεί ή αβάσιμη ή καταχρηστική.

Β)Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης : Το Δικαστήριο ιδρύθηκε ως κύριο δικαιοδοτικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών, διαδεχθέν το Διαρκές Δικαστήριο(1922) που είχε ιδρυθεί από την Κοινωνία των Εθνών. Έχει έδρα τη Χάγη. Οι διεθνείς συμβάσεις, το διεθνές εθιμικό δίκαιο, οι γενικές αρχές του δικαίου, οι δικαστικές αποφάσεις και τα συγγράμματα των πλέον έγκριτων συγγραφέων αποτελούν το εφαρμοστέο δίκαιο. Κράτη μέλη του Δ.Δ.Χ είναι τα κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών(το 2004 191), τα κράτη που προσχώρησαν στον Οργανισμό του Δικαστηρίου χωρίς να είναι μέλη του Ο.Η.Ε και άλλα κράτη που κατέθεσαν δήλωση στη Γραμματεία υπό προϋποθέσεις που όρισε το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. Αποστολή του είναι να επιλύει τις νομικές διαφορές μεταξύ κρατών σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και να δίνει συμβουλευτικές γνώμοδοτήσεις επί νομικών ζητημάτων που θέτουν τα όργανα του Ο.Η.Ε. Ιδιώτες δεν έχουν πρόσβαση στο Δικαστήριο διότι το άρθρο 34 του Οργανισμού ορίζει ότι μόνο τα κράτη μέλη νομιμοποιούνται να παρίστανται ως διάδικοι. Ιδιωτικά συμφέροντα μπορούν πάντως να αποτελέσουν αντικείμενο διαφοράς ενώπιον του στην περίπτωση που ένα κράτος αναδέχεται την υπόθεση κάποιου υπηκόου του και συμερίζεται τις αιτιάσεις του κατ' άλλου κράτους. Το Δικαστήριο μπορεί να εκδικάσει διαφορά μόνο αν οι διάδικοι έχουν αποδεχτεί την αρμοδιότητα του δυνάμει συμφωνίας ή ρήτρας δικαιοδοσίας περιεχόμενης σε συνθήκη ή δηλώσεων αναγνώρισης ως υποχρεωτικής της δικαιοδοσίας του. Οι αποφάσεις του έχουν υποχρεωτική ισχύ και είναι οριστικές και ανέκκλητες.

Γ) Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο : Στις 17 Ιουλίου 1998, εκατόν είκοσι κράτη υιοθέτησαν το καταστατικό της Ρώμης περί ιδρύσεως του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου με έδρα τη Χάγη. Το Δικαστήριο ανάμεσα στα άλλα, είναι επιφορτισμένο με την προστασία σοβαρότατων δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως φαίνεται και από την καθ' ύλη αρμοδιότητα του, η οποία περιλαμβάνει το έγκλημα της γενοκτονίας, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και εγκλήματα πολέμου. Ο Οργανισμός του Δικαστηρίου περιλαμβάνει σημαντικές διατάξεις σχετικά με τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των θυμάτων. Για πρώτη φορά στην ιστορία της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης τα θύματα μπορούν να παρεμβαίνουν στη διαδικασία και να ζητούν αποζημίωση και ηθική ικανοποίηση για όσα υπέστησαν και για την παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων που άπτονται της ποινικής ύλης του Δικαστηρίου.

8. Η ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ ΩΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Στο πλαίσιο του σημαντικότερου δικαιώματος του ανθρώπου, της ίδιας της ζωής του, είναι σκόπιμο να γίνει μια αναφορά στη θανατική ποινή, που όπως είναι φανερό αντιστρατεύεται το ύψιστο αυτό αγαθό. Ο θεσμός της θανατικής ποινής, με αρχαίες καταβολές, είχε στους αρχαίους χρόνους την έννοια της «πλήρους αποζημίωσης» (οφθαλμό αντί οφθαλμού). Η ποινή διατηρήθηκε κατά το μεσαίωνα και επιβαλλόταν συχνά και με φοβερή αγριότητα. Κατά τους νεότερους χρόνους, η ποινή του θανάτου θα τεθεί για πρώτη φορά υπό αμφισβήτηση (Beccaria). Το 18^ο και 19^ο αιώνα η ποινή καταργείται έστω και προσωρινά στην Τοσκάνη, τη Ρωσία, την Αυστρία, τη Γερμανία, την Πορτογαλία, την Κοσταρική, τη Νικαράγουα, τη Νορβηγία. Τον 20^ο αιώνα μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, καταργείται σε Σουηδία, Ισλανδία, Μεξικό, Δανία, Ισπανία, Ελβετία. Κατά το Μεσοπόλεμο και μετά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο παρατηρήθηκαν αντίστροφες κινήσεις επαναφοράς της ποινής. Μεταπολεμικά, η ποινή καταργήθηκε ολοκληρωτικά στη Γερμανία, την Αυστρία, τη Φιλανδία, τη Σουηδία, την Πορτογαλία, τη Δανία, τη Νορβηγία και την Ολλανδία. Το 1982 έγινε στην Τουρκία ένα πρώτο βήμα για την κατάργηση της θανατικής ποινής. Μένει ακόμη ένας μικρός αριθμός κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης που τη διατηρούν, όπως το Βέλγιο και το Λιχτενστάιν, όπου όμως δεν έχει επιβληθεί θανατική ποινή τα τελευταία τουλάχιστον εκατό χρόνια. Διατηρείται και στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού. Στην Αμερική έχει καταργηθεί στην Κοσταρική, το Εκουαδόρ, την Κολομβία, τον Παναμά και τη Βενεζουέλα. Στις άλλες ηπείρους η θανατική ποινή έχει καταργηθεί στο Πράσινο Ακρωτήριο, στις νήσους του Σολομώντα, στη Νέα Γουινέα, στο Μπισσάου, στο Ισραήλ, στο Νεπάλ και σε ορισμένα κρατίδια της Αυστραλίας. Στις χώρες του Τρίτου κόσμου γίνεται ευρύτατη χρήση της ποινής αυτής.

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο άρθρο 3, αναγνωρίζει το δικαίωμα στη ζωή, χωρίς να προβαίνει σε περαιτέρω ρυθμίσεις, πράγμα που σημαίνει ότι ούτε την αποδέχεται, ούτε την απορρίπτει. Το Διεθνές Σύμφωνο των Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, αν και δεν την επικροτεί, φαίνεται πως την ανέχεται. Η Αμερικανική Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποδέχεται την θανατική ποινή με περιορισμούς. Ο Αφρικανικός Χάρτης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δεν κάνει σχετική αναφορά, αποδεχόμενος την ποινή, η οποία υιοθετείται από όλα τα μέλη του Οργανισμού.

Η Ε.Σ.Δ.Α, το Δ.Σ.Α.Π.Δ και η Αμερικανική Σύμβαση ρυθμίζουν κάποιες προϋποθέσεις για την επιβολή της ποινής, όπως η αρχή «nulla poena sine lege», η καταδικαστική απόφαση από αρμόδιο δικαστήριο, η διάπραξη σοβαρού εγκλήματος και το κατώτερο όριο ηλικίας. Η Αμερικανική Σύμβαση αναφέρει έναν επιπλέον περιορισμό, κατά τον οποίο απαγορεύεται η επιβολή της ποινής για πολιτικά εγκλήματα. Στατιστικά στοιχεία της Διεθνούς Αμνηστίας δείχνουν ότι το 1981 από τις τρεις χιλιάδες θανατωθέντες τα τρία τέταρτα καταδικάστηκαν για τις πολιτικές τους δραστηριότητες. Καταγγελίες της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Η.Ε. αναφέρουν ότι τέσσερις χιλιάδες πολιτικοί κρατούμενοι εκτελέστηκαν στο Ιράν μόνο κατά το τελευταίο οκτάμηνο του 1981.

Είναι βέβαια αδιαμφισβήτητο ότι πρέπει ο θεσμός αυτός να εκλείψει ολοκληρωτικά διότι αντιβαίνει όχι μόνο στο απόλυτο δικαίωμα της ζωής, αλλά και στην ίδια την ανθρώπινη αξιοπρέπεια που πολλές φορές υπερέχει και της ίδιας της ζωής.

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι όλοι έχουν λόγο για την αξία του ανθρώπου. Φιλελεύθεροι, συντηρητικοί, μαρξιστές, σοσιαλιστές, αναρχικοί, χριστιανοί, μουσουλμάνοι, βουδιστές άθεοι και τόσοι άλλοι. Πέρα από τις διαφορές τους, όλοι πρέπει να απολήγουν σε κοινές και κυρίως αποτελεσματικές τοποθετήσεις, τις οποίες οφείλουν να τιμούν και να σέβονται. Τόσο σε διεθνές, όσο και περιφερειακό επίπεδο, κυρίως μετά τον Β Παγκόσμιο πόλεμο, υπάρχει μια κινητοποίηση για την αποτελεσματική προστασία της ανθρώπινης ύπαρξης και των θεμελιωδών δικαιωμάτων της. Διεθνείς οργανισμοί, διεθνείς και περιφερειακές συνθήκες, αλλά και μη κυβερνητικοί οργανισμοί που αποκτούν συνεχώς μεγαλύτερη αξία, έχουν επιστρατευθεί για την επίτευξη του μεγαλύτερου κατά το δυνατό επιπέδου προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι τελευταίες παγκόσμιες εξελίξεις, από το 1970 κι έπειτα, με την ανεξαρτησία των λαών της Αφρικής και της Ασίας, έχουν ως αποτέλεσμα την ποιοτική και ποσοτική αναδιάρθρωση της διεθνούς σκηνής. Δεν είναι γνωστό που θα οδηγήσουν οι εξελίξεις αυτές. Είναι, όμως, σαφές ότι παρά τα προβλήματα που εξακολουθούν να υπάρχουν στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αυτή τη στιγμή έχει κατοχυρωθεί ένας ουσιαστικός και μη δυνάμενος να ανατραπεί πυρήνας κανόνων και οργάνων διεθνούς προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αυτό που μένει είναι αυτός ο πυρήνας να γίνεται καθημερινή πράξη και να εφαρμόζεται από όλους, ώστε να εξαλειφθούν τα φαινόμενα παραβίασης των δικαιωμάτων. Αν και αυτό είναι κάπως ουτοπικό, είναι και ο μόνος τρόπος αρμονικής εξελικτικής πορείας της κοινωνίας.

CONCLUSION

It is an undeniable fact that everyone has the right to express an opinion about the merit of human. Liberals, Conservatives, Marxists, Socialists, Anarchists, Christians, Muslims, Buddhists, Atheists and many others. In spite of their differences, all of them should end in common and essential conclusions that they have to honour and respect. After the Second Worldwide war, there is a national and regional mobility about the efficient protection of human and fundamental rights. International organizations, international and regional treaties and non governmental organizations try to achieve the higher possible level of the protection of human rights. The latest global developments, since 1970, including the independence of the nations of Africa and Asia, have as a result the qualitative and quantitative restructuring of the national scene. We do not know the exact consequence of these developments, but it is noticeable that there is an essential and no reservable cell of the protection of human rights, beyond the problems that still exist. Everyone has to respect the international laws of human rights, so the appearance of the violation of human rights disappears. That is the only way of an harmonious course of the society.

10. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

- *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*

-Απόφαση της 26^{ης} Ιουνίου 1991, Letellier εναντίον Γαλλίας.

Τον Ιούνιο του 1985 η κ. Letellier συνελήφθη με την υπόνοια ότι ήταν εμπλεκόμενη στο φόνο του συζύγου της. Αφέθηκε ελεύθερη το Δεκέμβριο του 1985, αλλά ένα μήνα μετά συνελήφθη εκ νέου. Παρέμεινε σε κράτηση μέχρι το Μάιο του 1988 οπότε και καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης τριών χρόνων. Η καταδικασθείσα ισχυρίστηκε ότι η περίοδος προδικαστικής κράτησης ήταν υπερβολική και παραβίαζε το άρθρο 5 παρ. 3 της Ε.Σ.Δ.Α (προσωπική ελευθερία και ασφάλεια). Το δικαστήριο έκρινε ομόφωνα ότι παραβιάστηκε το εν λόγω άρθρο και επιδίκασε στο κράτος στην καταβολή 21.433 γαλλικών φράγκων.

-Απόφαση της 25^{ης} Απριλίου 1978, Tyger εναντίον Ηνωμένου Βασιλείου.

Στο Isle of Man, ένας δεκαπεντάχρονος καταδικάστηκε σε τρία χτυπήματα με μια σανίδα ξύλου. Αυτός ισχυρίστηκε ότι αυτός ο τύπος σωματικής τιμωρίας αποτελούσε υποβιβαστική τιμωρία και προσέκρουε στο άρθρο 3 της Ε.Σ.Δ.Α (απαγόρευση βασανιστηρίων και εξευτελιστικών ποινών). Το δικαστήριο δέχτηκε ότι υπήρχε παραβίαση.

-Απόφαση 25^{ης} Φεβρουαρίου 1975, Golder εναντίον Ηνωμένου Βασιλείου.

Ο Golder ενώ ήταν στη φυλακή κατηγορήθηκε για συμμετοχή σε ταραχές που είχαν προκληθεί στο σωφρονιστικό κατάστημα. Ζήτησε από τον διοικητή να του επιτραπεί η επικοινωνία με το δικηγόρο του για να τον βοηθήσει στην υπεράσπιση του και δεν του έδωσε τη σχετική άδεια. Ο κατηγορούμενος ισχυρίστηκε ότι υπήρχε παραβίαση των δικαιωμάτων του σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α (χρηστή απονομή δικαιοσύνης), ισχυρισμός που έγινε δεκτός από το δικαστήριο.

-Απόφαση της 25^{ης} Μαΐου 1993, Κοκκινάκης εναντίον Ελλάδας.

Ένας μάρτυρας του Ιεχωβά στην Ελλάδα κατηγορήθηκε για προσηλυτισμό, αφού προσπάθησε να προσηλυτίσει μια γυναίκα Χριστιανή Ορθόδοξη. Ο Κοκκινάκης ισχυριζόταν ότι το κατηγορητήριο παραβίαζε το άρθρο 9 της Ε.Σ.Δ.Α (ελευθερία θρησκείας). Το δικαστήριο το δέχτηκε και το ελληνικό κράτος κλήθηκε να πληρώσει 400.000 δρχ.

- Απόφαση της 22^{ης} Φεβρουαρίου 1994, Burghartz εναντίον Ελβετίας.

Κατά την εκδίκαση της υπόθεσης ένα παντρεμένο ζευγάρι στην Ελβετία επιτρεπόταν να επιλέξει ένα από τα ονόματα των οικογενειών τους για όνομα της δικής τους οικογένειας. Εάν επιλεγόταν το όνομα του συζύγου, η σύζυγος μπορούσε να προσθέσει και το δικό της, ενώ το αντίθετο δεν επιτρεπόταν. Το ζευγάρι παραπονέθηκε ότι αυτό παραβίαζε τα δικαιώματα τους σύμφωνα με το άρθρο 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της Ε.Σ.Δ.Α (απαγόρευση διακρίσεων και δικαίωμα σεβασμού ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) και το δικαστήριο τους δικαίωσε.

-Απόφαση της 2^{ης} Αυγούστου 1984, Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου
Ο Malone είχε κατηγορηθεί για κλεπταποδοχή και στο δικαστήριο έγινε γνωστό ότι είχαν καταγραφεί οι τηλεφωνικές του συνομιλίες, οι οποίες είχαν καταχωρηθεί και στο σημειωματάριο ενός αστυνομικού. Ο αστυνομικός ισχυρίστηκε ότι υπήρχε εισαγγελική άδεια για τις υποκλοπές, γεγονός που επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια. Ο κατηγορούμενος άσκησε αγωγή κατά του Διευθυντή της αστυνομίας του Λονδίνου με τον ισχυρισμό ότι η υποκλοπή συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 8 της Ε.Σ.Δ.Α. Το δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό. Ο Malone άσκησε ενστάσεις ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία τον δικαίωσε. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο παραδέχτηκε ότι το δικαίωμα του απορρήτου των επικοινωνιών μπορεί να περιοριστεί για λόγους δημοσίου συμφέροντος και δημόσιας ασφάλειας αλλά επειδή οι ενδιαφερόμενοι δεν προσκόμισαν νέα ουσιώδη στοιχεία δεν μπορεί να αποφανθεί σχετικά. Λόγω δε των αμφιβολιών το Δικαστήριο έκρινε σκόπιμο να ασπαστεί την απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Αναγνώρισε ότι οι τηλεφωνικές επικοινωνίες περιλαμβάνονται στον προστατευτικό σκοπό τόσο της ιδιωτικής ζωής όσο και της αλληλογραφίας και κατέληξε στο ότι η υποκλοπή συνιστούσε παρέμβαση της δημόσιας εξουσίας στην άσκηση ενός δικαιώματος που δεν επιβάλλεται από ειδικούς λόγους και είναι απαγορευμένη ως αντικείμενη στο άρθρο 8 της Ε.Σ.Δ.Α.

-Απόφαση της 25^{ης} Μαρτίου 1983, Silver και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου
Ο Silver και μερικοί άλλοι κρατούμενοι αντέδρασαν στον έλεγχο της αλληλογραφίας τους από τις σωφρονιστικές αρχές, επικαλούμενοι παραβίαση του άρθρου 8 της Ε.Σ.Δ.Α. Το Δικαστήριο, στο οποίο έφτασε τελικά η υπόθεση, δέχτηκε ότι υπάρχει η δυνατότητα να ελέγχονται σε ορισμένες περιπτώσεις οι επιστολές, όπως για παράδειγμα όταν η αλληλογραφία δεν προέρχεται από συγγενείς και οικείους ή υπάρχουν υπόνοιες εγκληματικής συμπεριφοράς. Ερευνώντας τις συγκεκριμένες υποθέσεις κατέληξε στο ότι δεν υφίστατο κάποιος λόγος που να επιτάσσει τον έλεγχο της αλληλογραφίας ορισμένων κρατουμένων και ως προς αυτούς υπήρχε παραβίαση του άρθρου 8 της Ε.Σ.Δ.Α.

- *Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης*

-Μια υπόθεση που απασχόλησε την Ελλάδα την περασμένη δεκαετία έφτασε στις αίθουσες του Διεθνούς Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Δυο προτεστάντες αξιωματικοί, οι οποίοι είχαν καταδικαστεί από τα ελληνικά δικαστήρια για προσηλυτισμό, προσέφυγαν στο Δ.Δ.Χ ισχυριζόμενοι ότι το ελληνικό κράτος και η ελληνική νομοθεσία (Ν. 1363/38) παραβίασαν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα της ελευθερίας έκφρασης, γνώμης και θρησκείας. Το δικαστήριο δικαίωσε τους δύο προτεστάντες επιδικάζοντας μισό εκατομμύριο δρχ. αποζημίωση στον καθένα και τρεις χιλιάδες στερλίνες στο ελληνικό κράτος για δικαστικά έξοδα.

-Απόφαση της 28^{ης} Ιουλίου 1998, Λουιζίδου κατά Τουρκίας.

Η κ. Λουιζίδου είχε προσφύγει εναντίον της Τουρκίας επικαλούμενη το γεγονός ότι η Τουρκία την εξανάγκασε να εγκαταλείψει την περιουσία της και ότι παρεμποδίζει την πρόσβαση στην περιουσία και την εκμετάλλευσή της (παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 1 και του άρθρου 8 της Ε.Σ.Δ.Α). Το δικαστήριο δικαίωσε την προσφεύγουσα και η Κ. Λουιζίδου, ακόμη και αν αποζημιωθεί, παραμένει η νόμιμη ιδιοκτήτρια της περιουσίας της. Η αποζημίωση δεν της στερεί τα δικαιώματα ιδιοκτησίας. Η απόφαση αυτή αποτελεί μια ηθική και συμβολική νίκη για τα θύματα των αδικιών της Τουρκίας στην Κύπρο και επιβεβαίωση των δικαιωμάτων 180.000 Ελληνοκυπρίων.

11. ΠΕΡΙΛΗΨΗ-ΛΗΜΜΑΤΑ

Θεμελιώδη δικαιώματα είναι τα ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, δημοσίου δικαίου, που επιτρέπουν στο άτομο να απαιτεί τη μη υπέρβαση των ορίων κατά τη δράση του κράτους και την ενεργοποίηση μηχανισμών προστασίας. Η διεθνής προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατοχυρώνεται, κυρίως, στο πλαίσιο του ΟΗΕ και της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Τα ανθρώπινα δικαιώματα εξαγγέλλονται στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στα δύο διεθνή κείμενα των Η.Ε του 1966 και στις λοιπές διακηρύξεις του ΟΗΕ. Σε περιφερειακό επίπεδο, σημαντικά κείμενα είναι για την Ευρώπη η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και η Τελική Πράξη του Ελσίνκι, για την Αμερική η Αμερικανική Σύμβαση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και για την Αφρική ο Χάρτης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των λαών. Σημαντική είναι και η συμβολή των μη κυβερνητικών οργάνωσης στην αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Θεμελιώδη δικαιώματα (Fundamental Rights), Διεθνής προστασία (International Protection), Σύμβαση (Treaty), Διακηρύξεις (Declarations), Περιφερειακή Προστασία (Regional Protection), Πρωτόκολλα (Protocols), Μη κυβερνητικοί οργανισμοί (Non Governmental Organizations), Ανθρωπιστικό Διεθνές Δίκαιο (Humanistic International Right)

12. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

αρ. : άρθρο

βλ. : βλέπε

Δ.Α.Σ.Ε. : Διάσκεψη για τη Συνεργασία και την Ασφάλεια στην Ευρώπη

Δ.Δ.Χ. : Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης

Δ.Σ.Α.Π. : Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα

Δ.Σ.ΟΙ.Κ.Π. : Διεθνές Σύμφωνο για Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα

Ε.Α.Δ. : Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Ε.Ε. : Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε.Κ.Χ. : Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

Ε.Ο.Κ. : Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

Ε.Σ.Δ.Α. : Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Η.Ε. : Ηνωμένα Έθνη

Η.Π.Α : Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Ο.Α.Ε : Οργάνωση Αφρικανικής Ενότητας

Ο.Δ.Δ.Α : Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Ο.Α.Κ : Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών

παρ. : παράγραφος

σελ. : σελίδα

Σ : Σύνταγμα

υποσημ. : υποσημείωση

13. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βεγλερής Φ., Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου, εκδ. Σάκκουλα 1982
- Βενιζέλος Ευαγ., Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1991
- Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Τόμος Α, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991
- Του ιδίου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Τόμος Β, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991
- Δημητρόπουλος Αν., Συνταγματικά δικαιώματα, Γενικό μέρος, εκδ. Σάκκουλα, 2005
- Του ιδίου, Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος Α, εκδ. Σάκκουλα 2004
- Μαγγανάς Δ, Καρατζά Λ, Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αποφάσεις και πρακτική του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2002
- Μαυριάς Κωστ., Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα 2004
- Μπουρλογιάννη-Βράιλα, Πετρουλά Ε, Διεθνείς συμβάσεις που δεσμεύουν την Ελλάδα, ΙΜΔΑ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2002
- Μπρεδήμας Αν., Διεθνείς οργανισμοί, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Τεύχος β, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990
- Περράκης Στ., Η διεθνής προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου-Περιφερειακά θεσμικά συστήματα, 1997
- Ράικος Αθ., Συνταγματικό δίκαιο, Εισαγωγή-οργανωτικό μέρος, Τόμος Α, εκδ. Σάκκουλα 2002
- Ροζάκης Χ, Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μια μεταβαλλόμενη Ευρώπη, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1994
- Ρούκουνας Εμ., Διεθνές Δίκαιο, Τεύχος Α, εκδ. Σάκκουλα 1985
- Του ιδίου, Διεθνές Δίκαιο, Τεύχος Γ, εκδ. Σάκκουλα 1983
- Του ιδίου, Ι.Μ.Δ.Α. , Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκδ. Εστία, Αθήνα 1995
- Σκανδάμης Ν., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Θεσμοί Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Σάκκουλα 2003

- Τσάτσος Δημ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Α, εκδ. Σάκκουλα 1994
- Φινοκαλιώτης Κ, Η θανατική ποινή ως πρόβλημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1983
- Χορτάτος Κ, Ανθρώπινα δικαιώματα και διεθνής έννομη τάξη, εκδ. Σάκκουλα 1984
- Χρυσόγονος Χ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, εκδ. Σάκκουλα 2002

- Jellinek, System der Subjectivem offentlichen Rechte, ανάτυπο β έκδοσης, 1964
- Vasak Κ., Le Droit International, La Haye, 1974

- www.europa.eu.int/eur-lex
- www.un.org
- www.echr.coe.int
- www.icj-cij.org

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να φέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.